

ЕТНІЧНА ГОМОГЕНІЗАЦІЯ МІСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ЗАКАРПАТТЯ В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ ТА РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Леньо Павло Юрійович

кандидат історичних наук, доцент кафедри археології, етнології та культурології

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

E-mail: moglep@ukr.net

<http://orcid.org/0000-0002-4196-6173>

Напередодні Другої світової війни українці-русини склали більшу частину населення сільської місцевості Підкарпатської Русі, яка входила до складу Чехословацької республіки. Окрім них край замешкували євреї, угорці, чехи і словаки, німці, румуни та ін. Однак ситуація змінилася після війни, а пізніше інкорпорації краю до складу Радянського Союзу, які призвели до гомогенізації його етнічного простору.

Слід визнати, що події середини ХХ століття були використані багатьма державними режимами для вирішення внутрішніх «національних питань», результатом чого етнічне уодноріднення відбулося на значних територіях Центральної та Східної Європи. Голокост, фізичні винищення, депортації, міграції та оптації зачепили також терени Закарпаття. Вони призвели до того, що українці, які раніше склали до чверті жителів міст та містечок після війни стали домінуючою частиною їх населення. Міста краю, які напередодні останньої великої війни мали виразний мультикультурний характер, про що до сьогодні свідчать архітектурні пам'ятки угорського, єврейського та чехословацького періодів історії краю, поступово перетворилися на моноетнічні.

Ключові слова: угорці, євреї, русини, демографічні процеси, Підкарпатська Русь, Закарпаття, українізація, радянізація, культурний ландшафт, «монополізація» простору, історична політика.

Окреслення дослідницької проблеми. На теренах Європи у міжвоєнний період спостерігалось визрівання соціальної та національної напруги, що призвело до передбачуваного вибуху у вигляді війни 1939-1945 рр. І в результаті геополітичних та соціальних потрясінь кінця 1930-40-х рр. у Центральній та Східній Європі відбулося уодноріднення національного/етнічного простору низки країн, коли чимало політичних режимів «успішно» вирішили свої національні проблеми шляхом депортацій, фізичного винищення, міграцій, оптації і т.д. Про це згадується в багатьох працях як узагальнюючого, так і локального характеру [Граціозі, 2005; Снайдер, 2015; Гон, 2019; Frunchak, 2014; Tarik, 2015].

Закарпаття, яке знаходилося в географічному епіцентрі багатьох політичних подій середини ХХ ст. не стало в цьому плані виключенням. Напередодні останньої великої війни місцеві русини (українці) склали більшість населення краю, замешкуючи переважно сільську місцевість. У той же час міста були полікультурними, на відміну від сіл, які мали переважно виразно етнічний характер – український, угорський, німецький, словацький, румунський. Ця ситуація кардинально змінилася у результаті Другої світової війни, коли міста Закарпаття втратили свій полікультурний характер ставши фактично моноетнічними.

Особливості студій проблеми. У радянський період вважалося необхідним підкреслювати позитивний характер інтернаціоналізації краю та зростання кількості російськомовного населення [Малець, 2004, с. 39]. У роки незалежності місцеві

вчені почали наголошувати на активних спробах влади русифікувати міста Закарпаття за рахунок масового переселення російськомовного населення, русифікації освіти і т.д. [Малець, 2004, с. 52]. Однак увагу дослідників не привернув той факт, що українці почали кількісно домінувати серед міського населення Закарпаття саме за часів радянської влади.

Загалом у наукових розвідках звертали увагу насамперед на зростання частки українців серед населення краю. Зокрема, відомий місцевий етнолог М. Тиводар на підставі статистичних даних перепису населення в 2001 році про 80.5 % українців області обстоював «етнічно український характер області» [Тиводар, 2010, с. 59]. Висновки узагальнювали абсолютні та відсоткові пропорції лютності краю, однак не надто акцентували увагу на тому, що у першій половині ХХ ст. українці склали приблизно чверть населення міст та містечок регіону [Мазурок, 2012, с. 269]. Як результат, факт вражаючої за швидкістю зростання української присутності в урбанізованому просторі краю упродовж другої половини ХХ століття належного висвітлення досі не отримав. Український характер міст Закарпатської області уявляється аксіоматичним та мало, що не довічним, що суперечить навіть тому ж архітектурному вигляду історичних центрів закарпатських міст.

На нашу думку це суттєвим чином спрощує складну та цікаву історію Закарпаття як історичного регіону. Таким чином, завданням цього дослідження є привернення уваги до специфіки закарпатського варіанту гомогенізації етнічного простору краю. На основі доступних статистичних відомостей буде відтворена динаміка зміни чисельності місцевого населення насамперед в середині ХХ століття з

акцентом на змінах в структурі міського населення краю.

Виклад основного матеріалу. Наприкінці Другої світової війни та у період інкорпорації Закарпаття до складу Української РСР частка українців краю збільшилася майже на 15 % при одночасному зниженні кількості населення на 16 % (див. табл. 1). Слід визнати, що ці зміни на тлі значно масштабніших людських втрат інших областей Української РСР не надто кидаються у вічі. Однак, якщо звернути увагу на якісні показники, то стають помітними радикальні зміни, які відбулися насамперед у кількості населення й національній структурі міст Закарпаття.

У результаті війни, Голокосту, депортаційних, міграційних та інших процесів у містах краю

фактично зникли євреї, угорці, чехи і словаки. Для заповнення вакууму адміністративного персоналу цю нестачу поповнили за рахунок місцевого сільського населення (насамперед русинів-українців), а також прибулих із інших куточків країни Рад. Як результат, можемо говорити про процес своєрідної «українізації» (а точніше української монополізації) національної структури населення міст Закарпаття. Слід додати, що подібні процеси уодноріднення національного складу міст відбувалися фактично на всій території західно-українських земель.

Для кращого уявлення висловленої тези наведемо статистичні дані, по регіоні в цілому та на прикладі міста Ужгорода. У таблиці № 1 [Офіцинський, 2010, с. 207] бачимо узагальнення про період напередодні та упродовж років війни.

Табл. 1. Демографічна динаміка у Закарпатті 1938-1946 рр.

	На 2.XI.1938		На 31.I.1941		На 1.XI.1946	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Українці/русини	450.925	62,2	502.329	58,8	527.032	73,6
Росіяни					12.176	1,7
Угорці	115.85	16	233.840	27,4	134.588	18,8
Євреї	95.008	13	78.727	9,2	6.998	1,0
Чехи	34.511	4,8	6.853	0,8	2.774	0,4
Словаки					13.404	1,9
Німці	13.804	1,9	13.251	1,5	2.338	0,3
Румуни	12.777	1,76	15.602	1,8	12414	1,7
Інші	2.527	0,34	4.170	0,4	4.192	0,6
<i>Всього</i>	<i>725.357</i>		<i>854.772</i>		<i>715.914</i>	

Порівнюючи відомості бачимо значне зниження кількості населення за 1941-1945 рр. – на 138 858 чол. або 16 % (тут і далі округлені дані). Однак помітнішими є зміни в національній структурі населення:

- Зросла частка українців (з 62 до 73.5).
- Сильно впала частка євреїв – (з 13 % до 1 %).
- Майже удвічі зменшилася кількість чехів та словаків.
- Більш як у шість разів зменшилася кількість німців.
- Зменшилася кількість угорців, чия питома вага серед населення краю впала з 27.5 до менш ніж 19 %.

Табл. 1. зафіксувала динаміку змін упродовж кількох років середини ХХ ст. які вплинули на етнічні

групи, які традиційно населяли міста. Це були чехи та словаки, які у міжвоєнний період представляли титульний етнос. Також це угорці, як представники колишнього титульного етносу, адже Закарпаття до 1918 року століттями було у складі Угорського королівства. І нарешті євреї, які почали масово освоювати простір краю в ХІХ столітті. Саме ці етнічні групи поряд із русинами-українцями склали основу міського населення краю. Однак, зафіксовані на 1946 рік зміни не були остаточними і в наступні десятиліття національна структура населення краю й насамперед його міст продовжувала радикально змінюватися внаслідок національної та демографічної політики радянської влади (див. табл. 2).

Табл. 2. Національна структура населення Закарпатської області в другій половині ХХ століття [Малець, 2004, 188 с.]

Національності	Загальна чисельність населення					
	1959		1989		2001	
	920 173	%	1 252 288	%		%
Українці	686 464	74.6	976 749	78.4	1010127	80.5
Угорці	126 247	15.9	155 711	12.5	151 516	12.08
Росіяни	29599	3.2	49 458	4.0	30 933	2.47
Румуни	18 346	2.0	29 485	2.4	32 152	2.56
Євреї	-	-	2 639	0.2	565	0.05
Чехи і словаки	12299	1.3	7 329	0.6	5 695	0.45
Німці	3 504	0.4	3 478	0.3	3 582	0.29
Цигани	4 970	0.6	12 131	1.0	14 004	1.12

У зіставленні із даними з першої таблиці бачимо зростання кількості українського на російського населення. Українці у дзеркалі статистики складають, як і раніше, переважаючу частину людної краю, однак вони домінують і в міському просторі. Особливо це помітно, якщо порівнюємо ці дані із відомостями про національну структуру міст в ХХ столітті. Наприклад, Й. Єлінек у своїй книзі розповідає, що у Мукачеві, яке конкурувало із Ужгородом за звання найбільшого міста краю аж до поч. ХХ століття, Солотвині, Севлюші (суч.

Виноградів) євреї були більшістю, а у таких містах, як Хуст, Ужгород, Берегово склали доволі значну частину [Єлінек, 2010, с. 14]. Тоді ж, у тих самих містах, частка українців-русинів складала не вище чверті загальної кількості.

У наступній таблиці наведені статистичні відомості [Малець, 2004, с. 34-68; Тиводар, 1993, с. 108]. демографічного розвитку Ужгорода. Цю динаміку можна екстраполювати й на інші міста Закарпаття та отримати уявлення про зміни міського населення краю упродовж заявленого періоду дослідження.

Табл. 3. Національна структура Ужгорода в 1919-2001 рр.

Рік/к-ть населення	1919-21 /20 610		1930 / 25 400		1959 /47 395		1989 / 117 061		2001 / 117 317	
Національність	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Угорці	13590	80.3	4494	18.0	3 744	7.9	9 179	7.85	7972	6.9
Українці	641	3.6	6262	25.0	23792	50.2	81054	69.25	89942	77.8
Словаки тачехи	1219	7.2	8030	30.5	5687	12.0	3 810	3.25	2523	2.2
Німці	1151	6.8	508	2.0	-	-	69	0.06	69	0.06
Євреї	-	-	5897	23.0	1801	3.8	912	0.78	912	0.78
Росіяни	-	-	-	-	8199	17.3	16632	14.2	11106	9.6
Інші	318	1.9	110	1.2	4172	8.8	5405	4.6	4106	3.5

Доволі значні коливання показників (зокрема, щодо падіння кількості угорців із 80 % до 18 % упродовж десятиліття) потребують уточнень та коментарів. Очевидно, що за часів певного політичного режиму значна кількість людей ідентифікувала себе представниками титульного етносу, а крім того впливав також фактор природної асиміляції. Зокрема, у 1921 році в Ужгороді при переписі населення угорцями себе записало більше 80 відсотків міщан. Однак, тоді ж 6294 людей відзначили свою віру як «ізраелітську», що складало майже третину населеного пункту. До цієї віри належали тільки євреї, то ж можемо зробити висновок, що чимало з них записали себе угорцями, не являючись ними за етнічним походженням. Можливо, їх було навіть більше – тільки представників ортодоксальної общини хасидів було близько 8000, не рахуючи общини неологів, що дає підстави рахувати євреями більше третини тогочасних ужгородців [Єлінек, 2010, с. 17]. Так само слід прокоментувати дані статистики за 1930 рік. Євреями себе назвало 5897 чол., однак за критерієм релігії бачимо, що представників іудейської віри в Ужгороді насправді було на 1460 чол. більше [Тиводар, 1993, с. 108].

Загалом із табл. № 3 помітно, як з середини ХХ століття змінювалася національна структура Ужгорода. Із поліетнічного/полікультурного воно перетворилося на місто, де в радянські часи домінували українці при суттєвому зростанні частки росіян. Подібний процес проходив фактично у всіх містах та містечках краю, тому можемо говорити про «монополізацію» українцями міського простору регіону, в якому кілька етнічних груп раніше були представлені більш рівномірно.

Така ситуація стала можливою внаслідок кількох факторів. По-перше, колишні етнічні спільноти, що населяли міста перестали грати важливу роль у житті краю. Словаки та чехи втратили статус титульного етносу; угорці та німці набули статусу окупантів; євреїв знищили в ході Голокосту. По-друге, втрутився геополітичний чинник, який привів Підкарпатську Русь в орбіту інтересів Союзу РСР. Радянська влада зробила ставку на реалізацію української національної орієнтації місцевих русинів. На думку Е. Гийдела, к середині 1930-х рр. такий варіант виглядав найменш реальним у порівнянні із можливостями русинського чи русофільського національного проекту [Гийдел, 2007, с. 204, 208], однак репресивні механізми тоталітарної держави легко вирішили цю проблему на користь української ідеї, одночасно завершуючи започаткований у роки війни процес гомогенізації етнічного простору регіону.

У період від листопада 1944 й до січня 1946 року Підкарпатська Русь стала Закарпатською Україною, а згодом Закарпатською областю УРСР. У подальші десятиліття населення міст зростало в основному за рахунок місцевих селян-українців, які поповнювали колективи заводів і фабрик, що постали за радянських часів. На перших порах бракувало спеціалістів у різних сферах, а крім того було необхідно створити міцний прошарок місцевих ідеологічно лояльних владі жителів, то ж цю нестачу заповнювали за рахунок вихідців із інших куточків країни Рад. У містах осідали росіяни, що отримували переважно керівні посади, колишні військовослужбовці, спеціалісти різних профілів [Малець, 2004, с. 50]. Наприклад, одними із перших сюди прибуло 3125 фахівців: лікарів, економістів, вчителів, агрономів,

інженерів тощо [Макара, 1995, с. 644]. За доволі короткий час, як видно із таблиці про Ужгород, в містах було створено чисельну перевагу за рахунок українців та росіян чиїм дітям судилося стати першим поколінням нових ужгородців, мукачівців та інших городян області.

Однак, окрім забезпечення кількісного домінування українців у містах краю необхідно було провести «українізацію» а по суті «радянізацію» символічного простору міст. Одним із шляхів їх реалізації стало кілька хвиль перейменувань населених пунктів шляхом перекладу старих назв сіл та міст на українську мову «... з метою збереження історичних та уточнення і упорядкування існуючих найменувань ...» внаслідок Указу Президії Верховної Ради УРСР від 25 червня 1946 року [Хроніка, 1946, с. 4]. Власне, у цьому плані радянська влада не стала винахідником чогось нового, оскільки у міжвоєнний період чехословацький уряд проводив політику «слов'янізації» назв населених пунктів (наприклад, Унгвар став Ужгородом) [Кобаль, 2008, с. 10].

Одним із першим декретів Народної Ради Закарпатської України було рішення про переклад з угорської мови на українську чи російську всіх табличок у містах [Декрет, 1944, с. 4]. Наступним стало перейменування назв вулиць. Зокрема, в Ужгороді це зробили в грудні 1944 року. Контент аналіз нових урбанонімів засвідчив домінування назв, що мали відношення до радянської (і насамперед російської) культури [Леньо, 2018, с.118-124].

Проблему ж радянізації, а по суті русифікації символічного простору міст і містечок нової української області вирішили кількома шляхами. По-перше, демонтували усі ідеологічно та історично «незручні» пам'ятники, що нагадували минулу історію краю у складі інших країн [Декрет, 1944, с. 4]. Взаємін встановлювали пам'ятники вождям світового пролетаріату та меморіали, що мали відношення до недавніх подій визволення території краю від угорських та німецьких військ. Зокрема, пам'ятники «визволителям», тобто Героям Карпат збудували в Ужгороді та райцентрах області ще в ході війни, оскільки постанова про це була видана майже одразу після визволення краю в жовтні 1944 року [Постанова, 1944, с. 7].

Значно складніше для реалізації радянської історичної політики виглядала проблема «українізації» архітектури закарпатських міст, адже їх культурний ландшафт було складно вписати в загальноукраїнський контекст. Місцева архітектура представляла багатомовні нашарування різних

історичних стилів та релігійно-національного колориту і не була характерна для більшості територій Української РСР. Однак радянська влада мала досвід вирішення проблеми на теренах Буковини та Галичини, про що дізнаємося із праць С. Фрунчак [Frunchak, 2004] та Таріка Амара [Tarik, 2015]. Зокрема, у випадку історико-архітектурних пам'ятників (синагог, церков, соборів, дворянських палаців і т.д.) влада пішла шляхом руйнування, перепрофілювання й зміни статусу споруд чи оголошенням відсутності їх історичної та культурної вартості. Аналогічні процеси відбувалися у всіх містах краю. Таким чином, відома ужгородська хасидська синагога стала обласною філармонією, незважаючи на опір залишків єврейської общини, а православна церква, яку збудували на кошти російських емігрантів у 1930-му році стала музеєм атеїзму. Слід відмітити, що зміна призначення цих споруд врятувала їх від знищення та сприяла збереженню.

Оскільки, колишніх «старожилів» у містах фактично не залишилося, відповідно серйозного опору ««радянізації» символічного простору краю, яка спричиняла до руйнування історичних пам'яток та нівелювала присутність інших етнічних меншин краю, фактично не зустрічалося. Винятком були місцеві краєзнавці типу Петра Сови, які, перебуваючи на високих посадах при новій владі, чимало зробили для збереження культурних цінностей.

Висновки. У результаті процесів «етнічного уодноріднення», які були характерні для всіх країн Європи середини минулого століття, територія Закарпаття за своїм етнічним характером стала українською. Процес уніфікації особливо потужно зачепив міста та містечка області, де напередодні Другої світової війни українці складали не більше чверті населення. Внаслідок війни та входження краю до складу Радянського Союзу, відбулася етно-депопуляція міст за рахунок євреїв, угорців, чехів і словаків. Тоді ж розпочалося заселення міст українцями, а також радянізація (а по суті русифікація) символічного простору населених пунктів. Ця радянізація фактично не викликала опору серед українського населення, звабленого можливістю бути творцями та членами власної держави, у якій вони із етнічної меншини стали представником титульного етносу. На перспективу політика русифікації могла спричинити незворотну зміну мовного середовища в основних містах краю, зокрема в Ужгороді та Мукачеві, однак здобуття незалежності нівелювало цей процес.

Список використаних джерел

Frunchak, Svitlana, 2014. The Making of Soviet Chernivtsi: National "Reunification," World War II, and the Fate of Jewish Czernowitz in Postwar Ukraine, A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Graduate Department of History University of Toronto, p. 525. [online] Доступно: http://shron1.chtyvo.org.ua/Frunchak_Svitlana/The_Making_of_Soviet_Chernivtsi_anhl.pdf (дата звернення: 19.05. 2019).

Tarik, Cyril, Amar, 2015. The Paradox of Ukrainian Lviv. A Borderland City between Stalinists, Nazis, and Nationalists, Ithaca & London: Cornell University Press, p. 368.

Гийдел, Ернест, 2007. Рутенія über alles, *Україна модерна*, № 12 (1), с. 191-217.

Гон, Максим, 2019. Rowne: обриси зниклого міст, Рівне: вид-во «Волинські оберези», 160 с.

Граціозі, Андреа, 2005. Війна і революція в Європі 1905-1956, К.: вид-во Соломії Павличко «Основи», 350 с.

Декрет чис. 4. «Про усунення мадярських і німецьких написів зі всіх публічних місць» 29 листопада 1944 р., *Вісник НРЗУ*, 1944, 30 жовтня, с. 4.

- Елинек, Йешаягу, А., 2010. Карпатская дисапора. Евреи Подкарпатской Руси и Мукачева (1848-1948), Ужгород: *изд-во В. Падыка*, 498 с.
- Кобаль, Йосип, 2008. Ужгород відомий та невідомий, Львів: *Світ*, 196 с.
- Леньо, Павло, 2018. Зміна міської топоніміки Закарпатської України в період інтеграції краю до складу Української РСР (листопад 1944 – січень 1946 рр.), *Вісник ХНУ ім. В.Н.Каразіна*, Вип. 26, с. 118-124.
- Мазурок, О.С., 2012. Міста Східної Галичини, Північної Буковини і Закарпаття у другій половині XIX – на початку XX століть (1848-1918 р.) Етносоціальний та економічний аспекти. Том 1 : Етносоціальний розвиток міст, Ужгород : *вид-во «Карпатська Вежа»*, 687 с.
- Макара, М.П. 1995. Національна політика народної влади (644-652), *Нариси історії Закарпаття. Т. II (1918-1945)*, Ужгород: *вид-во Закарпаття*, 1995. с. 644-669.
- Малець, О.О., 2004. Етнополітичні та етнокультурні процеси на Закарпатті 40-80-х рр. XX ст., Ужгород: *Інформаційно-видавничий центр ЗІППО*, с. 188.
- Офіцинський, Роман, 2010. Закарпаття у складі Угорщини (1939-1944), *Закарпаття 1919-2009 років. Історія, політика, культура*, Ужгород: *Поліграфцентр Ліра*, с. 183-244.
- Постанова Народної Ради Закарпатської України про благоустрій могил і увічнення пам'яті воїнів, які загинули у боротьбі за визволення і незалежність нашої Батьківщини, *Вісник НРЗУ*, 1944, 15 грудня, с. 7.
- Снайдер, Тимоти, 2015. Кровавые земли : Европа между Гитлером и Сталиным, К.: *Дуліби*, 584 с.
- Тыводар, М.П., 1993. Ужгород між двома світовими війнами (1919-1944), *Історія Ужгорода. Історичний нарис*, Ужгород: *вид-во Карпати*, с. 221.
- Тыводар, М.П., 2010. Етнографія Закарпаття. Історико-етнографічний нарис, Ужгород: *Гражда*, с. 416.
- Хроніка, *Закарпатська Правда*, 5.07.1946, с. 4.

References

- Frunchak, Svitlana, 2014. The Making of Soviet Chernivtsi: National “Reunification,” World War II, and the Fate of Jewish Czernowitz in Postwar Ukraine. A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Graduate Department of History University of Toronto, p. 525. [online] Доступно: http://shron1.chtyvo.org.ua/Frunchak_Svitlana/The_Making_of_Soviet_Chernivtsi_anhl.pdf (дата звернення: 19.05. 2019). (in English).
- Tarik, Cyril, Amar, 2015. The Paradox of Ukrainian Lviv. A Borderland City between Stalinists, Nazis, and Nationalists, Ithaca & London: *Cornell University Press*, p. 368. (in English).
- Ghyjdel, Ernest, 2007. Rutenija über alles, *Ukrajina moderna*, № 12 (1), s. 191-217. (in Ukrainian).
- Ghon, Maksym, 2019. Rowne: obrysy znyklogho mist Rowne: features of the vanished city], *Rivne : vyd-vo «Volynsjki obereghy»*, 160 s. (in Ukrainian).
- Ghraciozi, Andrea, 2005. Vijnia i revoljucija v Jevropi 1905-1956 [War and revolution in Europe 1905-1956], K.: *vyd-vo Solomiji Pavlychko «Osnovy»*, 350 s. (in Ukrainian).
- Dekret chys. 4. «Pro usunenja madjarsjkykh i nimecjsjkykh napsyv zi vsikh publichnykh miscj» 29 lystopada 1944 r. [Decree «On the removal of all Hungarian and German inscriptions from all public places» 29.11.1944], *Visnyk NRZU*, 1944, 30 zhovtnja, s. 4. (in Ukrainian).
- Elinek, Jeshajagu, A., 2010. Karpatskaja disapora. Evrei Podkarpatskoj Rusi i Mukacheva (1848-1948) [Carpathian diaspora. Jews of Subcarpathian Rus and Mukachevo (1848-1948)], Uzhgorod: *izd-vo V. Padjaka*, 498 s. (in Russian).
- Kobalj, Josyp, 2008. Uzhghorod vidomyj ta nevidomyj [Uzhghorod famous and unknown], Ljviv: *Svit*, 196 s. (in Ukrainian).
- Lenjo, Pavlo, 2018. Zmina misjkoji toponimiky Zakarpatsjkoji Ukrajiny v period integraciji kraju do skladu Ukrajinsjkoji RSR (lystopad 1944 – sichenj 1946 rr.) [Change of urban toponymies of Transcarpathian Ukraine in the period of integration of the region into the structure of the Ukrainian (November 1944-December 1946)], *Visnyk KhNU im. V.N.Karazina*, Vyp. 26, s. 118-124. (in Ukrainian).
- Mazurok, O.S., 2012. Mista Skhidnoji Ghalychyny, Pivnichnoji Bukovyny i Zakarpattja u drugij polovyni XIX – na pochatku XX stolitj (1848-1918 r.) [The cities of eastern Galicia of the northern Bukovina and Transcarpathia in the second half of the 19th - at the beginning of the 20th (1848-1918)], *Etnosocialjnij ta ekonomichnyj aspekty. Tom 1: Etnosocialjnij rozvytok mist, Uzhghorod : vyd-vo «Karpatsjka Vezha»*, 687 s. (in Ukrainian).
- Макара, М.П. 1995. Nacionaljna polityka narodnoji vlady (644-652), *Narysy istoriji Zakarpattja. Т. II (1918-1945)* [National policy of the peoples government. History essays of Transcarpathia. Vol 2. (1918-1945)], Uzhghorod: *vyd-vo Zakarpattja*, 1995. s. 644-669. (in Ukrainian).
- Малець, О.О., 2004. Etnopolitychni ta etnokuljturni procesy na Zakarpatti 40-80-kh rr. XX st. [Ethnopolitical and ethnocultural processes in Transcarpathia of the 40-80s 20th], Uzhghorod: *Informacijno-vydavnychij centr ZIPPO*, s. 188. (in Ukrainian).
- Офіцинський, Роман, 2010. Zakarpattja u skladi Ughorshhyny (1939-1944), *Zakarpattja 1919-2009 rokiv. Istorija, polityka, kuljtura* [Transcarpathia as part of Hungary (1939-1944). Transcarpathia 1919-2009. History, politics, culture], Uzhghorod: *Polighrafcentr Lira*, s. 183-244. (in Ukrainian).
- Postanova Narodnoji Rady Zakarpatsjkoji Ukrajiny pro blaghoustrij moghyl i uvichnennja pam'jati vojniniv, jaki zaghyuly u borotjbi za vyzvolennja i nezalezhnistj nashoji Batjkivshhyny [Resolution of the Supreme Council of Transcarpathian Ukraine on the improvement of graves and the perpetuation of the memory of soldiers who died in the struggle for the liberation and independence of our Homeland], *Visnyk NRZU*, 1944, 15 ghrudnja, s. 7. (in Ukrainian).
- Снайдер, Тимоти, 2015. Кровавые земли: Европа между Гитлером и Сталиным [Bloody land : Europe between Hitler and Stalin], К.: *Dulibi*, 584 s. (in Russian).
- Тыводар, М.П., 1993. Uzhghorod mizh dvoma svitovymy vijnamy (1919-1944). Istorija Uzhghoroda. Istorychnij narys [Uzhghorod between the two World Wars (1919-1944). History of Uzhghorod. Historical essay], Uzhghorod: *vyd-vo Karpaty*, s. 221. (in Ukrainian).
- Тыводар, М.П., 2010. Etnoghrafija Zakarpattja. Istoryko-etnoghrafichnyj narys [Ethnography of Transcarpathia. Historical and ethnographic essay], Uzhghorod: *Ghrashda*, s. 416. (in Ukrainian).
- Хроніка [Chronicle], *Zakarpatsjka Pravda*, 5.07.1946, s. 4. (in Ukrainian).

SUMMARY

**ETHNIC HOMOGENIZATION OF THE URBAN POPULATION OF
TRANSCARPATHIA IN THE YEARS OF THE SECOND WORLD WAR AND THE
SOVIET PERIOD**

Pavlo Leno

Candidate of History, Docent of the Department of the Archaeology, Ethnology and Cultural Studies
SHEE «Uzhhorod National University»

The Rusins of Subcarpathian Rus made up the majority of the population of this rural region of the Czechoslovak Republic on the eve of World War II. Also, in the region there were many representatives of other nationalities: Jews, Germans, Hungarians, Czechs and Slovaks, etc. The results of the war, as well as the inclusion of the region into the Soviet Union, determined the homogeneity of the ethnic space of this region. It must be admitted, that the events of the mid-twentieth century were used by many state regimes to solve their own "national problems", which resulted in ethnic homogenization in significant territories of Central and Eastern Europe. As a result of the war, the Holocaust, physical extermination, deportations and migrations the national structure of the many Central and Eastern European cities has particularly changed. Similar processes in the Transcarpathian region have led to the fact, that Ukrainians, who previously made up no more, than a quarter of towns inhabitants, are now the dominant part of the urban population. It should be noted that in the period before the Second World War, these cities were of a multicultural nature, which is still confirmed by architectural monuments of Jewish, Hungarian, Czech origin. As a consequence of post-war industrialization, the urban population continued to grow at the expense of migrants from Transcarpathian villages. Also, in the towns of Transcarpathia, the number of Russians continued to grow. Another feature of the changes in the cities of the region was the active Sovietization and Russification of their symbolic space, which stopped only with the end of Soviet power.

Keywords: Hungarians, Jews, Rusyns, demographic processes, Subcarpathian Rus, Transcarpathia, Ukrainization, Sovietization, cultural landscape, "monopolization" of space, historical politics.